

Lege kerken, volle stadions

Sport en de sociale functies van religie

Ruud Stokvis

Amsterdam University Press

Ontwerp omslag: Studio Jan de Boer, Amsterdam

Zetwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 8964 575 3

e-ISBN 978 90 4852 179 1 (pdf)

e-ISBN 978 90 4852 180 7 (ePub)

NUR 706 / 744

© Ruud Stokvis / Amsterdam University Press, Amsterdam 2014

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprerecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	9
-----------	---

Deel I Religie en sport

1 Sport en de augustiniaanse visie op beschaving	13
Inleiding	13
Sociale functies van religie en sport	14
Had religie wel belangrijke sociale functies?	16
Het onderzoeken van sociale functies	19
Overname van sociale functies	20
Definities van religie en sport	22
Onderzoek naar de sociale betekenis van sport	23
2 Overeenkomsten en verbanden tussen religie en sport	27
Inleiding	27
Geest en lichaam	27
De religieuze oorsprong van 'sporten'	30
Structurele overeenkomsten	34
Religieuze praktijken in de sport	38
<i>Muscular Christians</i>	41
Olympische religie	44
Sport en spiritualiteit	46
Sport als religie in de media	48

Deel II Secularisering en sport

3 Modernisering, secularisering en sport in West-Europa	55
Inleiding	55
Modernisering	55
Secularisering	58
Sociale orde	61
Comfort en het lichaam	64
Opkomst van de sport	67
Religie en populaire cultuur	69

4 Neergang van religie en opkomst van sport	73
Inleiding	73
Ledentallen van religieuze en sportieve organisaties	74
Ietsisme en sport buiten verenigingsverband	80
Gelovigen en supporters	83
Religieus en sportief grond- en ruimtegebruik	85
Sport als inspiratiebron voor de samenleving	90
5 Confrontaties tussen religie en sport	95
Inleiding	95
Religie, conservatisme en provincialisme	96
Theologische bezwaren	98
Strijd om de zondag	102
Seksualiteit	104
Beheersing door organisatie	106
Concurrentie tussen religie en sport?	111
6 Religie en sport in de vs	113
Inleiding	113
Religie in de vs	114
Sport in de vs	117
Het Amerikaanse karakter van de Amerikaanse sport	121
Amerikaans sportritueel	125
<i>Civil religion</i> en sport	127

Deel III Functies

7 Vorming	137
Inleiding	137
Christelijke moraal en <i>fairplay</i> -ideaal	138
Variaties van <i>fair play</i>	146
Internalisering van de sportmoraal	149
Internalisering door participatie	150
Internalisering en verenigingsleven	155
Internalisering bij supporters en anderen	157

8 Binding	159
Inleiding	159
Sociaal-religieuze binding	160
Sociaal-sportieve binding	162
Internationaal	163
Nationaal	168
Lokaal	173
9 Zingeving	179
Inleiding	179
Het sportieve wereldbeeld	182
Sport als levensvervulling	185
Massapsychologie en emotionele energie	188
Religie en emotionele energie	194
Sport en emotionele energie	197
Toenemende belangstelling voor sport	201
Conclusie	203
Literatuur	207
Register	215

Voorwoord

Dit boek is ontstaan in het kader van de onderzoeken op sportgebied van het W.J.H. Mulier Instituut. Daar raakte ik in 2006 betrokken bij onderzoek naar de opvatting dat topsport een bron zou zijn van nationale trots en uitstraling. Voor de overheid was dat een reden om de topsport financieel te ondersteunen. Het onderzoek had betrekking op de omstandigheden waaronder deze opvatting al dan niet klopte en voor wie ze gold. Ondertussen ging mijn eigen belangstelling meer uit naar de algemene vraag hoe men de sociale werking van sport op een sociologisch gefundeerde wijze kan beschrijven en verklaren. Daarbij werd ik getroffen door de vergelijking van sport met religie die ik vaak in dag- en weekbladen tegenkwam. Van meet af aan was ik ervan overtuigd dat men sport en religie niet aan elkaar gelijk kan stellen. Een andere mogelijkheid, dat beide instituties gelijksoortige sociale functies hebben, leek mij meer het onderzoeken waard. Dat leidde in 2008 tot het artikel: 'Sport als substituut voor religie in Nederland?' in het historisch tijdschrift *Leidschrift*. Het onderwerp liet me niet los. In 2010 besloot ik het grondiger en meer doordacht aan te pakken en er een boek over te schrijven.

Mijn goede vriend Roel Luijnenburg was de eerste die het manuscript van commentaar voorzag. Daardoor begreep ik dat ik me niet duidelijk en precies genoeg had uitgedrukt. Daarna kreeg ik nog commentaren van de reviewers van de uitgever en van de redactieraad. Hun op- en aanmerkingen vormden een aansporing om de systematiek van mijn argumentatie te versterken en de reikwijdte ervan te preciseren. Voor hun commentaar bedank ik hen.

Het was een genoegen aan dit boek te werken. Mijn vrouw, Reni Stokvis-Goldstein, droeg veel bij aan de prettige atmosfeer waarin dat plaatsvond. Aan haar draag ik dit boek op.

Ruud Stokvis

Abcoude, april 2013

Deel I

Religie en sport

Hoe is het mogelijk om zonder religie toch een beschaafde samenleving te laten voortbestaan? Over deze kwestie laat Dostojewsky zijn personages in de *broers Karamazov* discussiëren onder het genot van meerdere cognacjes. Het gaat hier duidelijk over de sociale functies van religie. Die zijn, zoals ik nog zal beredeneren, onder te verdelen in: vorming, binding en zingeving.

De centrale vraag in dit boek, of sport in West-Europa de sociale functies van religie heeft overgenomen, is slechts een van veel onderwerpen binnen het gebied dat door de termen religie en sport wordt afgebakend. In Nederland en West-Europa bestaat hier weinig sociaal-wetenschappelijke literatuur over. Dat brengt mij ertoe om mijn vraag te plaatsen in het kader van een overzicht van onderwerpen op het gebied van sport en religie. De inzichten die dat oplevert maken tevens duidelijk hoe mijn onderwerp zich onderscheidt van de vele andere onderwerpen op dit gebied.

In hoofdstuk 1 behandel ik mijn vraagstelling. In hoofdstuk 2 geef ik een overzicht van onderwerpen die op het gebied van sport en religie nader onderzocht zouden kunnen worden. Dat overzicht levert tevens het inzicht op dat religie en sport veel meer met elkaar gemeen hebben dan op het eerste gezicht het geval lijkt te zijn. De aanwezigheid van gemeenschappelijke kenmerken beschouw ik als een aanwijzing dat sport in potentie de sociale functies van religie kan overnemen.